

cap a la Conca de Tremp Sembla que també ho diuen a l'Alguer (*AlcM*) i és probable majorment pel fet que el mot va passar des del català al sard (*BDC* x, 145)

Variants, poques: tarr. *romanill*, i a l'Emp almenys cap al Ter, usen una forma potser deguda a contaminació d'una altra que sol trobar-se pels mateixos llocs, *rumayí*, paral·lelament a la vacil·lació entre *romani* i *tomanyi*: a Torroella de Montgrí anoto *řumayins*, que m'esmenten quan m'assenyalen la partida *El Romanyina(r)*, col·lectiu; i a Belcaire hi ha el *Puig ruməyná* (1958). Fora d'aquestes zones, entrem ja en l'àrea de *romer*.

El nom antic en llatí era *rōs*, *rōris*, anomenat simplement així en les *Georgiques* de Virgili. Vegeu per a tot això el que he dit a *ROLDOR*. Com he explicat allí, es produí una homonímia molesta amb el mot *rhōs*, nom del roldor, que obligà a afegir un determinatiu al nom de totes dues plantes, per tal de diferenciar-les. Per això el d'aquella es digué *RORE TYRIU*, per la importació de Síria; i el *romani* fou qualificat de *ROS MARINUS*, com diuen Horaci i molts clàssics, o el seu equivalent *ROS MARIS*, usat per Ovidi Curiós epítet.

La raó d'aquest no és transparent: per al pseudo-Apuleu o Dioscòrides lombardus, se li hauria dit així perquè es fa vora mar, idea no infundada del tot, perquè les muntanyes no llunyanes de la costa (Maresme, Gavarres, Llagostera, Guillerries) el mostren ufanós i potser més flairós que enlloc. Però no convenç gaire, perquè de romaní, en grans quantitats, se'n fa a terres càlides i seques com el Baix Aragó, l'Alcària (famosa per la mel de romaní), les serres de Cuenca etc. No sé si Pisani aporta raons que ho aclareixin gaire, en una nota relativa a això en *Indogermanisch und Europa* (Munic 1974, 47-48). VBertoldi rebutja aquella explicació (*VRom.* v, 97) a causa de l'hàbitat, i ho considera un epítet revelador d'una importació llunyana, amb el sentit vague d'ultramari; també em sembla forçat, per aquesta mateixa vaguetat, però pitjor ben mirat, car les muntanyes d'Itàlia, Provença i tota la Península n'abunden tant que la idea d'aqueixa importació sembla fantàstica.

Crec que la raó verament forta era la necessitat de posar-li un adjectiu distintiu, fos com fos, a fi d'evitar la doble homonímia, d'una banda amb el nom del roldor, d'altra banda amb el de la rosada *ROS, RORIS*, mot bàsic del llatí de sempre. En contrast amb el roldor, importat de Síria, es podia dir o pensar del romaní: aquest sí que no ens cal importar-ne, aquí vora aquest *mare nostrum* tenim el més flairós que enlloc un *ros* del nostre mar, *ROS MARIS* (o *ROS MARINUS*); per contrast amb la rosada que cau més que enlloc a les nits de muntanya, el romaní és un *ROS*, que es fa amb l'hàbit de la mar i no pas de les neus de terres altes

En la seva història posterior es fa notar el canvi que en *RO(S) MARINUS* ha sofert la *-R-* interna mudant-se en *-N-*. Canvi que no és modern car ja trobem *romannum* en una glossa d'un llatí que no és pas recent, *CGL* III, 195.39 (en els *Hermeneumata Mona-*

ensia copiats a mJ S XII) Es tracta alhora d'una dissimilació causada per la *-R-* inicial —que essent *erra* amb més vibracions, era més forta que la «*era*» interna— i en aquest cas es combinava amb una dilació causada per les nasals *-m-* i *-n-* que l'enrondaven. car les dilacions consonàntiques en el fons no són més que ultracorreció d'una dissimilació suposada (es tindria el sentiment que *-arinu* era alteració dissimulatòria de *-annu*); i alhora pensant en *ROMANUS* (noms de plantes, com *menta romana*)

Sigui com vulgui, el cas és que el tipus *ROMANINU* té considerable extensió en la Romània: *romani(n)* és l'única forma que es troba en oc. ant.: «a mal d'agans [hidropesia] garir, / es bona, flors de romaní» en el *Breviari d'amor*, c. 1300; també en els *Auzels Casadors* i en un doc. de Tarascó (*PSW* VII, 373; Rayn. v, 107b); *roumann* és la forma mistralenca, *roumaní* i *roumanieu* la gascona (Palay); i, si bé l'italià ha conservat *romerino* o *ramerino* (que sembla per etim. popular com un diminutiu de *ramo* en *-erino*), no podem fer massa cas del fr. *romarin* no essent planta de terres fredes i humides, i allí per tant deu ser forma sotmesa a la influència del ll. *ros marinus*. No descartem que hi pogués haver en català alguna supervivència de la forma amb *-r-*, perquè l'*InuLC* registra «lenya de ulastres e *romarins* secs» en un doc. ross de 1423, però és dada única en català.

En canvi veiem reaparèixer l'altra ben lluny d'ací, a Portugal: on en general es diu *rosmaninho*, i arriba fins al leon. occidental (*rusmenino* a Miranda de Douro, Leite de Vasc, *Philol. Mirand.* I, 304); resta la *-r-* en algun parlar local portuguès, *rosmarinho* a Matela (NE. de Tras os Montes, *RLus* II, 107), però l'altra es mostra vulgar allà des d'antic, pel fet d'haver-se'n extret diverses formes regressives, com si s'hi hagués percebut el sufix diminutiu *-inho*: *rosmano* a la Beira Alta (Leite de V., *Phil. Mirand.* I, 304), *resmano* en el NE. de la Beira i a l'Alentejo (*RLus* v, 173; IV, 73), *resmōno* o *rasmōno* a l'Algarve (*RLus* x, 47), *roméu* a Galícia (Sarmiento, *Cat. d. Voces Gall.*, 23v; Colmeiro IV, 367; Vallad.). I en fi existí en mossàrab, en particular el mossàrab del NE, car és evident que la forma *rusmānīn* en un ms. d'Abenbeclarix s'ha d'esmenar en *rusmanīn*; i en l'anònim sevillà de c. 1100 es troba *rumanīnu*, junt amb *rumarīnu* i altres, com a nom de la «Libanotis coronaria» (Asín, p. 250)

D'altra banda *romer* És el nom de la planta en els nostres dialectes occidentals, des d'Alacant fins als Pirineus. Descartem de bon antuvi la idea que hi pugui haver aquí un castellanisme; comença perquè el nom d'una herba, comuníssima, aferrada a la terra, i tan usada i prestigiosa per a aliment de les abelles —la mel de *romer* o *romani*— no pot haver-se manlevat d'un llenguatge foraster. La documentació valenciana és tan antiga com la de l'altra forma. El valencià Micer Joan, en les seves receptes de 1466, hi preceptua per a una: «pren un manoll de *romer* e altre de xara e ---»; i en un altra: «pren lo *romani*, que és dit per *rome-ro* ---» (*BABL* VII, 322); fa l'efecte com si en escriure